

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу актуального стану проблеми підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності й визначення перспективних векторів інновації досліджуваного процесу. Проблема формування у майбутніх офіцерів сухопутних військ готовності до професійної міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки розглядається в даний час як одна з актуальних, що визначається її зв'язком з іншими проблемами, які торкаються не тільки системи вищої військової освіти, а й інтересів держави на світовій арені. Встановлено, що нині спостерігається процес змішування, взаємопроникнення та переплетення культур, який неминучий у зв'язку із загальним зростанням взаємозалежності світу, економічних, політичних та інших тенденцій до зближення. У зв'язку з цим максимально затребуваними для сучасних офіцерів сухопутних військ є не лише спеціальні професійні знання, вміння та навички, а й уміння розуміти погляди та думки представників іншої культури, коригувати свою поведінку, долати конфлікти у процесі взаємодії, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки, що є основою міжкультурної комунікації.

Процес підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності розглядали з позиції системного та інтегративно-діяльнісного підходів. Тому під час вирішення дослідницьких завдань щодо визначення основних понять, опису ключових характеристик досліджуваного процесу були використані такі теоретичні методи як аналіз, синтез, абстрагування.

Визначено ключові характеристики готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації (цілепокладання (ефективною вважається та комунікація, внаслідок якої кожен із комунікантів досяг поставленої мети), вмотивованість (цілеспрямованість дій учасників комунікації), визначення змісту міжкультурної комунікації, можливість самоврядування та самокорекції). Аналіз комплексної мети навчання іноземної мови (на прикладі англійської) у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) продемонстрував, що оволодіння готовністю майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації передбачає досягнення курсантами спеціалізованої субординативної міжкультурної мовної комунікативної компетенції, мінімально достатній рівень розвитку якої має забезпечити можливість та успішність спілкування у професійних/типових мовних ситуаціях, чітко відібраних з погляду ймовірності їх виникнення у професійній та позапрофесійній діяльності випускника ВВНЗ згаданого виду збройних сил.

Перспективними векторами інновації процесу вивчення курсантами іноземної мови у ВВНЗ як підґрунтя для формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності визначено використання ситуативних методів навчання, засобів інтерактивного навчання, автентичних матеріалів, зокрема художніх й документальних відеофільмів. Окреслені новачі дають такі переваги: моделювання міжкультурного середовища, наближення до реального життя; проведення навчання на основі природного звукового мовлення із зображенням екстралінгвістичних засобів та способів комунікації; встановлення асоціативних зв'язків за допомогою полісенсорного сприйняття; навчання професійного спілкування на основі взаємозв'язку лінгвістичного, комунікативного та екстралінгвістичного факторів, що є основою для імітації; використання певним чином емоційно-мотиваційного фактору в процесі навчання іноземної мови та ін.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, вищі військові навчальні заклади, майбутні офіцери сухопутних військ, іноземна мова, інноваційні технології вивчення іноземної мови.

Сучасні геополітичні процеси зумовили зростання міжкультурних контактів у всіх галузях нашого життя. Крім того, повномасштабна російсько-українська війна актуалізувала необхідність оновлення професійної підготовки майбутніх офіцерів, в тому числі офіцерів сухопутних військ. Адже організація та проведення міжнародних навчань та маневрів, обмін інформацією військово-технічного характеру потребують глибокої та якісної лінгвістичної підготовки військових фахівців. Проблема формування у майбутніх офіцерів сухопутних військ готовності до професійної міжкультурної комунікації у процесі професійної підготовки розглядається в даний час як одна з актуальних, що визначається її зв'язком з іншими проблемами, які торкаються не тільки системи вищої військової освіти, а й інтересів держави на світовій арені.

Аналіз практики ВВНЗ дозволяє виявити певні недоліки процесу формування готовності курсантів до професійної міжкультурної комунікації, зокрема йдеться про його непослідовність. У той же час сама структура та зміст підготовки курсантів ВВНЗ припускають опору на спеціально створені дидактичні умови під час вивчення майбутніми офіцерами сухопутних військ іноземної мови задля формування готовності до професійної міжкультурної комунікації. Окремі аспекти проблеми підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності знайшли відображення в наукових доробках сучасних дослідників. Так, витлумачення ключових термінів міжкультурної комунікації здійснив Ф. Бацевич [1]. У доробку Н. Калинюк та О. Діденко [2] досліджена професійна комунікативна компетентність у структурі готовності офіцерів-прикордонників до професійної діяльності. Натомість І. Ковальчук [3] звернулася до висвітлення питання використання технологій критичного мислення у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих

військових навчальних закладах. Своєю чергою Л. Канова [4] дослідила потенціал інтегрованого підходу у формуванні готовності курсантів вищого військового навчального закладу до спілкування на міжкультурному рівні.

Мета статті – аналіз актуального стану проблеми підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності й визначення перспективних векторів інновації досліджуваного процесу.

Розширюють теоретичні основи нашого дослідження відомості, отримані М. Косом [5] щодо застосування імітаційного моделювання в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-сухопутників тактичного рівня. Організаційні аспекти формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення за кордоном висвітлено в дослідженнях А. Любас [6; 7]. Привертають наукову увагу напрацювання Л. Маслака [8], автор вивчив питання професійної міжкультурної підготовки майбутніх офіцерів [9]. Проблематика інновації підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності відбита в наукових працях А. Моци [10] та А. Солодкої, О. Дем'яненко, Р. Майбороди [11]. Разом з тим, питання виокремлення потенційних методичних векторів оновлення процесу вивчення іноземної мови у ВВНЗ з метою підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації залишилось поза межами наукових інтересів сучасних дослідників.

Методи дослідження. Процес підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності розглядали з позиції системного та інтегративно-діяльнісного підходів. Тому під час вирішення дослідницьких завдань щодо визначення основних понять, опису ключових характеристик досліджуваного процесу були використані такі теоретичні методи як аналіз, синтез, абстрагування.

Сьогодні у всьому світі спостерігається процес змішування, взаємопроникнення та переплетення культур, який неминучий у зв'язку із загальним зростанням взаємозалежності світу, економічних, політичних та інших тенденцій до зближення. У зв'язку з цим максимально затребуваними для сучасних офіцерів сухопутних військ є не лише спеціальні професійні знання, вміння та навички, а й уміння розуміти погляди та думки представників іншої культури, коригувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі взаємодії, визнавати право на існування різних цінностей, норм поведінки, що є основою міжкультурної комунікації. Поняття “міжкультурна комунікація” викликає безліч суперечок та дискусій у науковій літературі та серед фахівців-практиків. Сутність феномена міжкультурної комунікації можливо визначити на основі міжпредметного аналізу близьких за значенням понять: міжкультурна взаємодія [1; 4], культура міжнаціонального спілкування [7], міжкультурна компетентність [8], соціальна взаємодія [11].

Міжкультурна комунікація вивчається спеціалістами різних сфер науки. Звичайно, кожна наука дає своє визначення даного поняття, але в загальному сенсі міжкультурна комунікація сприймається як спілкування людей, які є представниками різних народів та культур [1]. На основі цього визначення ми можемо зробити висновок, що в міжкультурній комунікації фундаментальним фактором є спілкування людей, що належать до різних культур. З іншої точки зору доцільним вважаємо наступне визначення міжкультурної комунікації: міжкультурна комунікація – це сукупність різних форм взаємовідносин та спілкування між людьми та групами, що належать до різних культур [11].

Очевидно, що міжкультурна комунікація – це складніше спілкування, яке потребує додаткової підготовки, особливо якщо спілкування відбувається на професійні теми. Найважливішими формами професійної міжкультурної комунікації є формальні розмови, дискусії та ділові переговори різних рівнях. А. Любас (2020) визначає професійну міжкультурну комунікацію як вербальну та невербальну взаємодію професійно підготовлених офіцерів – представників різних мов та культур. Однак, на наш погляд, це визначення є неповним, оскільки в ньому відсутня одна з основних характеристик професійної міжкультурної комунікації – спілкування з професійних питань. З огляду на це ми визначаємо професійну міжкультурну комунікацію як сукупність різних форм взаємовідносин та спілкування між професіоналами з різних культур у зв'язку з виконанням ними своїх професійних функцій та задоволенням своїх професійних інтересів.

Готовність до міжкультурної комунікації найчастіше визначають як якість особистості, що має певний рівень володіння іноземною мовою, культурних знань та знань комунікативних законів, які виступають у єдності, для ефективного здійснення міжкультурної комунікації [9]. Дане визначення, на наш погляд, повною мірою відбиває все різноманіття форм міжкультурної комунікації. Відомо, що міжкультурне спілкування відбувається мовою, яка не є рідною для одного з комунікантів. Тобто наявність певного рівня знання іноземної мови є обов'язковою умовою для міжкультурної комунікації майбутніх офіцерів сухопутних військ у професійній діяльності. Тому готовність майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації розуміли як якість особистості, що характеризує її емоційно-вольовий настрій у процесі різних форм взаємовідносин та спілкування між військовими та групами військових різних культур. Основними характеристиками готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації вважаємо цілепокладання (ефективною вважається та комунікація, внаслідок якої кожен із комунікантів досяг поставленої мети), вмотивованість (цілеспрямованість дій учасників комунікації), визначення змісту міжкультурної комунікації, можливість самоврядування та самокорекції.

Значний методичний потенціал формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації знаходимо у змісті іноземної мови (тут – англійська). Водночас, вважаємо, що специфіка професійної підготовки курсантів до міжкультурної комунікації диктує необхідність інноватизації вивчення іноземної мови у ВВНЗ.

Основним методом у сучасній методиці навчання іноземної мови є метод ситуативного навчання. Цей метод не тільки вимагає академічних знань мови та мовного матеріалу, а й трансформує процес пізнання у процес відкриття нового досвіду зв'язків та відносин між подіями, явищами, предметами, що потребує їхнього критичного осмислення. У сучасних умовах майбутнім офіцерам сухопутних військ важливо володіти іноземними мовами, а це означає не лише знати правила, структуру, лексичний матеріал, а й розвивати здатність мислити, критично сприймати отриману інформацію, адекватно ставитися до неї. Крім того, очевидно, що мовленнєва дія неможлива поза ситуацією спілкування. З методичної точки зору особливе значення в рамках формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації має конкретизація мовної дії та предметно-змістовного плану мови в ситуації, її вплив на вибір мовних засобів. В рамках оновлення процесу формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації передбачалось, що використання інтерактивних форм навчання щодо іноземних мов у ВВНЗ матиме високу ефективність.

Вивчення наукової літератури засвідчує, що організації процесу багатосторонньої комунікації в ВВНЗ задля формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації сприяє використання відповідних інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток творчих здібностей курсантів, що орієнтують на діяльність, стимулюють активність та “винахідливість”. До них можна віднести такі різновиди: мозковий штурм, метод проектів, рольові та ділові ігри, дискусії, дебати.

Аналіз комплексної мети навчання іноземної мови (на прикладі англійської) у ВВНЗ продемонстрував, що оволодіння готовністю майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації передбачає досягнення курсантами спеціалізованої субординативної міжкультурної мовної комунікативної компетенції, мінімально достатній рівень розвитку якої має забезпечити можливість та успішність спілкування у професійних/типових мовних ситуаціях, чітко відібраних з погляду ймовірності їх виникнення у професійній та позапрофесійній діяльності випускника ВВНЗ згаданого виду збройних сил.

Важливим аспектом формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації є розвиток здатності курсантів до практичного застосування отриманих знань. Саме з цією метою на заняттях з іноземної мови необхідно використовувати такі складові ситуативного методу навчання як метод кейсів або кейс-стаді. Ситуативне навчання передбачає занурення курсантів у певну ситуацію, де вони можуть знаходити практичне застосування своїм знанням.

В основі цієї методики лежить ситуативне моделювання – моделювання конкретних ситуацій, при взаємодії з якими учасник засвоює матеріал, здійснює вибір, приймає особисті рішення. Ситуативне моделювання входить до складу технологій інтерактивного навчання. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, загальне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації (Кос, 2019).

Підкоряючись нормам регламентованих дій та нормам поведінки учасників конкретних подій, визначених навчальною ситуацією, під час аналізу, оцінки та вирішення цієї ситуації курсант формуватиметься як фахівець та член товариства в рамках заданої діяльності, спрямованої на засвоєння змісту освіти. Зазначимо, що у рамках формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації під ситуативним навчанням розуміється не одноразове використання ситуацій в освітній діяльності, а такий процес навчання міжкультурному спілкуванню, у якому системно, методично та дидактично доцільно використовуються ці засоби як його постійний компонент.

Викладання іноземної мови на всіх етапах навчання майбутніх офіцерів сухопутних військ у ВВНЗ з урахуванням виняткової своєрідності сприйняття світу та способів взаємодії з ним є одним із шляхів формування навичок міжкультурного спілкування курсантів. У вирішенні цього питання ефективним вважаємо запровадження окремих красназничих та культурологічних дисциплін, спеціалізованих теоретичних та практичних курсів крос-культурного спілкування у вищій школі. Обмін військовим досвідом, участь курсантів у міжнародних військових навчаннях, круглі столи (мовні клуби) з іноземними гостями – це шанс не лише практикуватися в іноземній мові, а й ознайомитись із військовою культурою, етикою інших народів, відчути себе частиною певного військового сценарію.

У сучасних умовах ведеться активний пошук способів, що дозволяють підвищити мотивацію майбутніх офіцерів сухопутних військ до вивчення іноземної мови та покращити якість мовної підготовки курсантів. Такими методами в розрізі формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації вважаємо мультимедійні технології та автентичні відеоматеріали. В основі сучасних мультимедійних технологій лежить візуалізація. Слово “візуальний” походить від латинського *visualis* – сприймається візуально, наочний. Застосування візуального подання інформації полегшує процес розуміння навчального матеріалу у випадках, коли вербальне сприйняття об'єктів і явищ виявляється проблематичним. Сучасна молодь орієнтована на візуальний спосіб подання інформації. Тому курсанти швидко звикають до пояснення нового навчального матеріалу у супроводі мультимедіа. Для семантизації нової лексики варто

використовувати різноманітні засоби наочності (картинки, схеми), дефініції, синоніми-антоніми, контекст. На слайдах з новими лексичними одиницями необхідно наводити приклади вживання слів та їхнього поєднання. За допомогою анімації та візуальних ефектів – пояснювати курсантам словотвори: виділяти кольором, розміром шрифту, рухом суфікси, приставки, з'єднання коренів, використання сполучних елементів у складних словах. Граматичні правила доцільно презентувати використанням схем, стрілок, збільшенням шрифту складних моментів. Таким чином, за допомогою презентації реалізуватиметься один із головних дидактичних принципів навчання – принцип наочності. Для сучасних курсантів подання інформації як малюнку, схеми зрозуміліше, ніж її опис як правила.

Ведучи мову далі, зазначимо, що в контексті формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації унікальним видом наочності є автентичні відеоматеріали. Цей синтетичний вид поєднує кілька видів наочності – мовну, предметну, ситуативну, динамічну. Сьогодні використання автентичних матеріалів не є новим в освітньому процесі, але продовжує зберігати свою актуальність.

Завдяки використанню відеоматеріалів курсанти матимуть можливість знайомитися із зразками військової техніки, їхньою конструкцією, транспортуванням, використанням на полігонах. У лінгвістичному аспекті автентичні відеоматеріали характеризуються своєрідністю лексики. Вони містять стійкі словосполучення, фразеологізми, емоційно забарвлені слова, вигуки, частки. Автентичні тексти відрізняються своєрідністю та справжністю синтаксису, наприклад, розгорнутістю речень, недомовленістю, властивою для автентичного живого спілкування.

Автентичні відеоматеріали найчастіше пропонують вже готові мовні зразки природного спілкування носіїв мови в автентичних умовах комунікації, що сприяє формуванню готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації. Це свідчить про ефективність включення відеоматеріалів в освітній процес. Водночас, використання мультимедійних технологій та автентичних відеоматеріалів не повинно перетворитися на самоціль.

Висновки. Проблема формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності виходить за межі мовної підготовки курсантів у ВВНЗ. Готовність до цього виду діяльності має формуватися протягом усього періоду професійної підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ. Адже питання інтеграції офіцерів окресленого виду збройних сил у полікультурне професійне середовище має фундаментальне значення для підготовки курсантів до міжкультурного спілкування. На основі цієї теорії будується концепція культурної цілісності, на якій ґрунтується сучасна філософія освіти. Перспективними векторами інноватизації процесу вивчення курсантами іноземної мови у ВВНЗ як підґрунтя для формування готовності майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації у професійній діяльності визначено використання ситуативних методів навчання, засобів інтерактивного навчання, автентичних матеріалів, зокрема художніх й документальних відеофільмів. Окреслені новації дають такі переваги: моделювання міжкультурного середовища, наближення до реального життя; проведення навчання на основі природного звукового мовлення із зображенням екстралінгвістичних засобів та способів комунікації; встановлення асоціативних зв'язків за допомогою полісенсорного сприйняття; навчання професійного спілкування на основі взаємозв'язку лінгвістичного, комунікативного та екстралінгвістичного факторів, що є основою для імітації; використання певним чином емоційно-мотиваційного фактору в процесі навчання іноземної мови та ін.

Перспективами подальших досліджень є детальне вивчення проблеми виокремлення потенційних методичних векторів оновлення процесу вивчення іноземної мови в ВВНЗ з метою підготовки майбутніх офіцерів сухопутних військ до міжкультурної комунікації.

Використана література:

1. Бацевич, Ф. С. (2007) Словник термінів міжкультурної комунікації. К. : Довіра.
2. Калинюк, Н. В., Діденко, О. В. (2014) Професійна комунікативна компетентність у структурі готовності офіцерів-прикордонників до професійної діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_7.
3. Ковальчук, І. С. (2018) Використання технологій критичного мислення у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін у вищих військових навчальних закладах. *Збірник наукових праць "Педагогічні науки"*, LXXXI, 2, 139–142.
4. Канова, Л. П. (2006) Інтегрований підхід у формуванні готовності курсантів вищого військового навчального закладу до спілкування на міжкультурному рівні. *Актуальні проблеми професійно-педагогічної освіти та стратегії розвитку* : зб. наук. праць, 4, 73–75.
5. Кос, М. (2019). Основи імітаційного моделювання в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів-сухопутників тактичного рівня як науково-педагогічна проблема. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 92, 119–126.
6. Любас, А. А. (2019) Організаційні аспекти формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення за кордоном. *Молодь і ринок* : науково-педагогічний журнал, 10 (177), 156–161.
7. Любас, А. А. (2020) Форми і методи формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців бойового та оперативного забезпечення в Україні. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки*, 8(164), 196–201.
8. Маслак, Л. П. (2009) Роль і місце міжкультурної комунікації у процесі формування культурологічної компетентності майбутніх офіцерів. *Науковий Вісник Чернівецького університету*, 469, 105–111.

9. Маслак, Л. П. (2006) Проблема професійної міжкультурної підготовки майбутніх офіцерів. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*, 29, 48–151.
10. Мотса, А. А. (2017) Інноваційні технології навчання у вищій військовій освіті України: практичне застосування. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*, 5, 26–34.
11. Солодка, А. К., Дем'яненко, О. Є., Майборода, Р. В. та ін. (2014) Кроскультурна взаємодія: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв : Іліон.

References:

1. Batssevych, F. S. (2007) *Slovník terminiv inshomovnoi komunikatsii* [Dictionary of foreign language communication terms]. К. : Dovira. [in Ukrainian].
2. Kalyniuk, N. V., Didenko, O. V. (2014) *Profesiina komunikatyvna kompetentnist u strukturi hotovnosti ofitseriv-prykordonnykiv do profesiinoi diialnosti* [Professional communicative competence in the structure of readiness of border guards for professional activities]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the State Border Service of Ukraine*, 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2014_2_7 (data zvernennia: 25.08.2020). [in Ukrainian].
3. Kovalchuk, I. S. (2018) *Vykorystannia tekhnolohii krytychnoho myslennia u formuvanni profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin u vyshchyykh viiskovykh navchalnykh zakladakh* [The use of critical thinking technologies in the formation of professional and communicative competence of future officers in the process of studying humanitarian disciplines in higher military educational institutions]. *Zbirnyk naukovykh prats "Pedagogichni nauky" – Collection of scientific works "Pedagogical Sciences"*, LXXXI, 2, 139–142. [in Ukrainian].
4. Kanova, L. P. (2006) *Intehrovanyi pidkhid u formuvanni hotovnosti kursantiv vyshchoho viiskovoho navchalnoho zakladu do spilkuvannia na mizhkulturnomu rivni* [An integrated approach in forming the readiness of cadets of a higher military educational institution to communicate at the intercultural level]. *Aktualni problemy profesiino-pedahohichnoi osvity ta stratehii rozvytku : zb. nauk. prats – Actual problems of professional and pedagogical education and development strategies: coll. of science works*, 4, 73–75. [in Ukrainian].
5. Kos, M. (2019). *Osnovy imitatsiinoho modeliuвання v protsesi profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv-sukhoputnykiv taktychnoho rivnia yak naukovo-pedahohichna problema* [The basics of simulation modeling in the process of professional training of future ground officers of the tactical level as a scientific and pedagogical problem]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka – Personality spirituality: methodology, theory and practice*, 92, 119–126. [in Ukrainian].
6. Liubas, A. A. (2019) *Orhanizatsiini aspekty formuvannia inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv boiovoho ta operatyvnoho zabezpechennia za kordonom* [Organizational aspects of the formation of foreign language competence of future specialists of combat and operational support abroad]. *Molod i rynok: Naukovo-pedahohichnyi zhurnal – Youth and the market: Scientific and pedagogical journal*, 10 (177), 156–161. [in Ukrainian].
7. Liubas, A. A. (2020) *Formy i metody formuvannia inshomovnoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv boiovoho ta operatyvnoho zabezpechennia v Ukraini* [Forms and methods of formation of foreign language competence of future combat and operational support specialists in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehium" imeni T.H.Shevchenka. Seriya: pedagogichni nauky – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko. Series: pedagogical sciences*, 8(164), 196–201. [in Ukrainian].
8. Maslak, L. P. (2009) *Rol i mistse inshomovnoi komunikatsii u protsesi formuvannia kulturolohichnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv* [The role and place of foreign language communication in the process of forming the cultural competence of future officers]. *Naukovyi Visnyk Chernivetskoho universytetu – Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 469, 105–111. [in Ukrainian].
9. Maslak, L. P. (2006) *Problema profesiinoi inshomovnoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv* [The problem of professional foreign language training of future officers]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni I. Franka – Bulletin of Zhytomyr State University named after I. Franko*, 29, 48–151. [in Ukrainian].
10. Motsa, A. A. (2017) *Innovatsiini tekhnolohii navchannia u vyshchii viiskovii osviti Ukrainy: praktychne zaostovuvannia* [Innovative learning technologies in higher military education of Ukraine: practical application]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka" – International scientific journal "Internauka"*, 5, 26–34. [in Ukrainian].
11. Solodka, A. K., Demianenko, O. Ye., Maiboroda, R. V. ta in. (2014) *Kroskulturna vzaiemodiia: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Cross-cultural interaction: theory, methodology, practice] : monohrafiia. Mykolaiv: Ilion. [in Ukrainian].

Nanivska L., Lozynskiy P. To the issue of training future Army officers for intercultural communication in professional activity

The article is devoted to the analysis of the current problem state of training future Army officers for intercultural communication in professional activity and the identification of promising vectors of the researched process innovation. The problem of readiness formation for professional intercultural communication in the professional training process of future Army officers is currently considered as one of the urgent ones, which is determined by its connection with other problems that affect not only the higher military education system, but also the state interests in the world arena. It has been established that the process of mixing, interpenetration and interweaving of cultures is currently observed, which is inevitable relating to the general growth of world interdependence, economic, political and other trends towards rapprochement. In this regard, not only special professional knowledge, skills and abilities, but also the ability to understand the views and opinions of another culture representatives, adjust own behavior, overcome conflicts in the interaction process, recognize the right to exist of different values, behavioral norms, which is the basis of intercultural communication, are most in demand for modern Army officers.

The process of future Army officers training for intercultural communication in professional activity was considered from the standpoint of systemic and integrative activity approaches. Therefore, such theoretical methods as analysis, synthesis, and abstraction were used during the solution of the research tasks related to the main concepts definition, key characteristics description of the researched process.

The key characteristics of the future Army officers' readiness for intercultural communication are determined (goal setting (communication is considered effective as a result of which each of the communicators achieved the set goal), motiva-

tion (the purposefulness of the communication participants' actions), determining the content of intercultural communication, the possibility of self-governance and self-correction). The analysis of the complex goal of foreign language learning (using the example of English) in higher military educational institutions demonstrated that mastering the future Army officers' readiness for intercultural communication requires the cadets to achieve specialized subordinate intercultural language communicative competence, the minimum sufficient development level of which should ensure the possibility and success of communication in professional/typical language situations, clearly selected from the point of view of their occurrence probability in the professional and non-professional activities of a graduate of the higher military educational institutions of above-mentioned type of armed forces.

The use of situational learning methods, interactive learning tools, authentic materials, in particular art and documentary videos, is defined as prospective vectors of innovation in the foreign language learning process by cadets at the higher military educational institutions as a basis for the future army officers' readiness forming for intercultural communication in professional activity. The outlined innovations provide the following advantages: intercultural environment simulation, approach to real life; conducting training on the basis of natural sound speech with the depiction of extralinguistic means and methods of communication; associative connections establishment using polysensory perception; professional communication learning based on the interrelationship of linguistic, communicative and extralinguistic factors, which is the basis for imitation; the use of an emotional and motivational factor in a certain way in the foreign language learning process, etc.

Key words: intercultural communication, higher military educational institutions, future Army officers, foreign language, innovative foreign language learning technologies.

УДК 371.14+371.233 «1900/1917»

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.90.21>

Наровлянський О. Д.

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ УЧНІВСЬКИХ ЕКСКУРСІЙ В 1900–1917 РОКАХ

Стаття присвячена проблемі організації підготовки керівників освітніх екскурсій учнів гімназій та інших закладів середньої освіти на початку ХХ століття. На основі аналізу різноманітних джерел, переважно публікацій періодичних видань вказаного періоду, а також звітів про проведені заходи, посібників тощо виявлено основні форми підготовки педагогів до проведення екскурсійної роботи з учнівською молоддю. Визначено, що відсутність системи підготовки кадрів та, внаслідок цього, недостатня методична та практична підготовка вчителів до екскурсійної діяльності були однією з суттєвих перешкод для розвитку освітянського туризму. Висвітлено проведення перших на території Російської імперії курсів для підготовки керівників учнівських екскурсій, що були проведені в Одесі та Києві в 1902, 1915 та 1916 роках. Визначено, що організаторами курсів виступали громадські організації (Кримсько-Кавказький горний клуб в Одесі, Київське Орнітологічне Товариство імені К. Ф. Кесслера в Києві), а не офіційні освітні установи чи органи управління освітою. Проаналізовано програми роботи курсів, здійснено їх порівняння, визначено тематику екскурсій, що проводилися для слухачів та були складовою навчальної програми. Висвітлено діяльність ряду організацій щодо проведення внутрішніх та закордонних екскурсій вчителів здебільшого в літній період. Визначено маршрути вчительських екскурсій в середині держави та за кордон (Європа, Близький Схід, Сполучені Штати Америки). Вказано, що екскурсії включалися до програми літніх "повторювальних" курсів вчителів (аналог нинішніх курсів підвищення кваліфікації) зокрема в Харкові, Полтаві. Продемонстровано, що діяльність з підготовки вчителів до проведення освітніх екскурсій не переривалася навіть в період першої світової війни. Показано, що при проведенні заходів з підготовки та підвищення кваліфікації керівників екскурсій залучалися як кошти органів управління освітою та закладів освіти, особисті кошти вчителів, так і спонсорська допомога як у грошовій формі, так і шляхом надання пільг для проїзду та проживання, надання можливості безоплатного проїзду приватними пароплавами тощо.

Ключові слова: освітні екскурсії, педагоги, курси підготовки, підвищення кваліфікації.

Серед форм організації освітнього процесу, поряд із традиційними урочними формами, важливе місце займають різні форми туристично-краєзнавчої роботи, однією з основних серед яких є екскурсія. Історія їх використання у освітньому процесі має більш ніж сторічну історію.

Питання теорії та історії екскурсійної роботи з учнями досліджувала низка авторів. У першій половині ХХ століття теорію та методику екскурсійної справи розвивали М. Акінфєєв, Н. Баженов, О. Белгородський, А. Закс, В. Половцов, Б. Райков. Різні питання організації вітчизняного туризму та екскурсійної справи є предметом вивчення низки сучасних українських авторів (О. Костюкова, В. Остапчук, О. Попов, І. Сандуляк, Л. Устименко, В. Федорченко, О. Колотуха, М. Косило, В. Редіна). Низка досліджень присвячена різним аспектам підготовки керівників туристської галузі, менеджерів туризму (Р. Брик, С. Кобзова,